

Adam Zagajewski är en av det nutida Polens främsta poeter. Vid slutet av 60-talet påbörjade han sin litterära bana och anslöt sig vid den tiden också till gruppen "Nya Vågen"/"Generation 68". Gruppens mål under parollerna "säg sanningen" och "tala direkt" var bland annat att förnya polsk litteratur i sanningens och realismens tecken och att demaskera propagandans språk. Till en början skrev Zagajewski mest litteraturteoretiska och litteraturkritiska texter - den första lyriksamlingen utgavs först 1972 och den andra kom 1975. Det politiska läget i Polen mellan 1975 och 1990 omöjliggjorde vidare publiceringar i landet och han kunde under denna period endast ge ut sina dikter via inofficiella kanaler utomlands. I sin senare diktning har han på många sätt lämnat den mer renodlade realismen bakom sig och hans poesi har i sin nuvarande form starkt impressionistiska drag med ett rikt och originellt bildspråk.

Någon gång i början av 90-talet köpte jag en bok på det årets bokrea. Boken heter "Två städer" och är skriven av just Adam Zagajewski. Jag visste vid den tidpunkten ingenting om författaren. Vad var det då som gjorde mig nyfiken? Boktiteln kanske, tillsammans med det sepiafärgade fotot på omslaget. Fotot föreställer en stadsgata med ganska mycket folk som står i små spridda klungor. Byggnaderna längs gatan, särskilt ett slags litet torn som i förhållande till de övriga husen skjuter ut en aning mot gatan, har något lockande och fantasieggande över sig: I vilken stad finns den här gatan, eller fanns? Jag ögnade igenom texten på baksidan och blev intresserad på allvar. De två städer det är fråga om är Lwow/Lviv och Gleiwitz/Gliwice - i den första är författaren född, i den andra växte han upp. Han föddes i Lwow i Polen och några månader senare, när familjen lämnat staden, låg den i Sovjetunionen (idag ligger den i Ukraina). Staden han kom till hade till strax innan han anlände varit en del av Tyskland - vid familjens ankomst låg den i västra Polen.

Jag läste boken, läste om författarens halvt undermedvetna hemlängtan till staden han inte mindes, inte kunde minnas, eftersom han var ett spädbarn när han lämnade den. Jag läste om hur han, trots många hinder, lyckades slå rot i den nya staden. Och en rad människor, på olika sätt fängslande och tilldragande, tonade undan för undan fram för mig. Den gestalt som kanske gjorde starkast intryck på mig var faster Wisia, Zagajewskis farmors syster: "Hon var bräckligheten själv. Smal, opraktisk; ingenting kunde hon, om man bortser från franskan. Barn tror jag hon närmast ogillade, men vi barn gillade henne, för hon liknade inte de andra vuxna."

Först på hösten 2003 kom jag att verkligen få upp ögonen för Zagajewski och hans författarskap. På bokmässan i Göteborg stod han den ena kvällen på ett litet podium och läste ett urval av sina dikter. Han läste dem på polska. Agneta Plejel stod ett par steg ifrån honom och läste efter varje dikt Anders Bodegårds översättning av den till svenska. Kanske förekom det lite engelska också; jag minns inte. I alla fall var det en fascinerande "föreställning" - stundtals tyckte jag att jag förstod dikterna direkt på polska - och jag hade med mig diktsamlingen "Törst" hem.

Den korta dikten "Linje fyra" har ett ganska mörkt innehåll, kanske handlar den om livets färd mellan intet och intet. Och ändå har det mittersta partiet något glatt uppnosigt över sig och lyder så här:

"På linjen porte de Clignancourt -
porte d'Orléans känns alltid en lukt
av bränt papper; en nyfiken rått
på Saint Michelstationen tycks fråga:
Mina damer och herrar, vilket århundrade befinner vi oss i?"

De här raderna fick mig att liksom tyst skratta till inombords - det är något absurt storslaget över rättans fråga med den pompösa inledningen "mina damer och herrar" och själva frågan "vilket århundrade befinner vi oss i?" ger i sig en känsla av svindel och här är den dessutom ställd av en rått eller tycks åtminstone vara det.

I dikten ”Persefone” tar poeten upp ett klassiskt tema, men ger samtidigt denna myt nytt liv. Slutraderna har något strålande enkelt och klart över sig, som om det bara är så här man kan skriva om detta:

”På nytt går Persefone under jorden,
och på nytt drar samma känslokyla
åt sin rem kring mitt fågelhjärta.”

Dikten ”Postumt opus” börjar som en tågresa med utblickar över ett landskap och en och annan förströdd titt på dem som är inne i tåget - ”de mobila businessmännen” och tågvärdinnan som kommer med kaffet. Så småningom tonar ett vi fram: ”minns du, vi lyssnade tillsammans på musiken och löftet, som vi så gärna ville tro på.” Mot slutet av tredje strofen förtätas stämningen till ett stilla lyckorus:

”Och en gång på promenad vid midnatt, i skogen på landet,
hejdades vi av ett underligt ljud: ett frustande och gnäggande
från osynliga hästar på bete. Det var som om
natten skrattade för sig själv, överlycklig.”

Bilder från den ena eller andra dikten etsar sig in i minnet; till exempel den om nässlorna i ”Försök att besjunga en lemlästad värld”: ”Minns nässlorna som metodiskt växte över de fördrivnas kvarlämnade gårdar”. Eller den om krabborna i dikten ”Havet”: ”oräkneliga skaror av krabbor som kliver sidledes, likt våta veteraner från puniska krigen.” De införlivas på ett nästan självklart sätt med läsarens bildvärld.

Det lilla mästerverket ”Död sparv”, som är som ett slags pardans mellan livet och döden, citerar jag här i sin helhet:

”Bland alla föremål
är en död sparv i grå fjäderkappa
det minst märkvärdiga.
Till och med en sten vid vägen ter sig
som en livets furste i jämförelse
med en död sparv.
Runt den kretsar flugorna
som ivriga vetenskapsmän.”

Vem kan undgå att röras av en så liten grå fjäderkappa? Och är inte bilden av flugorna som ”ivriga vetenskapsmän” på något sätt försonande samtidigt som vetenskapen eller vilken som helst av människans verksamheter förs ner på en flugnivå?

Adam Zagajewski är också en stor essäist och aforistiker, som med lätt hand ger oss egensinniga definitioner av idéer och begrepp. Stundtals kan dessa tydningar få det att hisna för läsaren och han mera upplever än förstår det han läser. Om dikten eller poesin säger Zagajewski i början av den lilla texten ”Från en annan värld” så här:

”Dikterna kommer från en annan värld. från vilken då? Från den värld där det andliga livet bor. Var ligger den? Det kan jag inte säga. Idéerna, metaforerna och stämningarna kommer från en annan värld. Ibland är de fulla av högstämnd förtröstan, ibland andas de hån och ironi. De dyker upp vid konstiga tidpunkter, oinbjudna, oanmälda. Och när man kallar på dem väljer de att inte visa sig.”

Efter de inledande raderna ger oss författaren en plötsig närbild av en mimare i Paris som följer en upptagen, lite stressad person med portfölj i handen hack i häl, imiterande hans rörelser och minspel

i detalj. Mimearens förhåvanden får sedan bli till ett slags liknelse för det andliga livet, den värld där dikten bor: ”Det går efter den reella världen som en galen, rödhårig skyddsängel och gråter eller brister ut i skratt, spelar fiol eller deklamerar dikter.”